

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат ва жамият қурилиши академияси
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси
қошидаги Фан ва технологиялар маркази
Ўзбекистон Фанлар Академияси И.М.Мўминов
номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти

«ЖАМИЯТНИ ЯНГИЛАШ ВА ИСЛОҲ ЭТИШ» РУКНИ

ЎЗБЕКИСТОН ВА ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАР

«Akademiya» нашриёти

«Ўзбекистон Файласуфлари миллий жамияти нашриёти»

Тошкент 2005

Матн муаллифлари:

**С.Жўраев, Т.Жўраев, Р.Нуриимбетов,
Ш.Пахрутдинов, Ф.Мухиддинов,
С.Убайдуллаева, Н.Қосимова**

Ушбу рисола Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги “Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир” номли маърузаси асосида тайёрланган. Унда Ўзбекистоннинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик ташкилоти каби нуфузли ташкилотлар, халқаро молия ва иқтисодий тузилмалари, Мустақил Ҳамдўстлик давлатлари билан иқтисодий, сиёсий, илмий-техникавий ҳамда маданий алоқаларининг истиқболлари таҳлил этилган.

Кенг китобхонлар оmmasига мўлжалланган ушбу рисола тўғрисидаги фикр-мулоҳазаларни қуйидаги манзилга юборишингизни сўраймиз: Тошкент шаҳри, Ўзбекистон шохдўчаси, 45-уй. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурдаги Давлат ва жамият қурилиши академияси.

© «Akademiya» нашриёти, 2005

«Ўзбекистон Файласуфлари
миллий жамияти нашриёти», 2005

Кириш

Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисида сўзлаган маърузасида мустақилликка эришганимиздан бери ўтган тарихан қисқа давр ичида мамлакатимиз дунё ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллагани, кўплаб давлатлар ва нуфузли халқаро ташкилотлар билан яқин ҳамкорлик алоқалари ўрнатилгани, мамлакатимизнинг жаҳон миқёсида обрў-эътибори ортиб бораётганига алоҳида урғу берилган эди. Бу ҳол давлатимизнинг халқаро майдонда олиб бораётган изчил, ҳар томонлама пухта ўйланган ташқи сиёсати билан боғлиқдир.

Жумладан, Ўзбекистоннинг энг нуфузли халқаро ташкилот — БМТ билан кенг миқёсдаги ҳамкорлик алоқалари йилдан-йилга ривожланиб бормоқда. Албатта, бундай самарали алоқаларнинг шаклланишида мазкур ташкилотнинг Тошкентдаги ваколатхонаси, БМТ қошидаги ЮНЕСКО, ЮНИСЕФ ва бошқа ташкилотларнинг мамлакатимиздаги ваколатхоналарининг фаолияти муҳим ўрин тутаяди. Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистоннинг бошқа халқаро ва минтақавий ташкилотлар, Халқаро Валюта жамғармаси, Жаҳон банки, Халқаро Молиявий корпорация ва бир талай обрўли молиявий тузилмалар билан ўзаро фойдали ҳамкорлик алоқалари ҳам жадал ривожланиб бормоқда. Мазкур рисолада ана шу ҳамкорлик натижалари, уни янада тақомиллаштириш тамойиллари ва устувор йўналишлари ҳақида сўз боради.

Ўзбекистоннинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ҳамкорлигини ривожлантириш

Ўзбекистон ташқи сиёсат соҳасидаги вазифаларни хал этишда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти доирасидаги ҳамкорликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратади.

Ислом КАРИМОВ

Бугунги кунда халқаро ташкилотлар геополитик жараёнларнинг кечишига тобора кўпроқ таъсир ўтказмоқда, улар ижтимоий-сиёсий муносабатларнинг тўла ҳуқуқли иштирокчиларига айлангани фикримизга далилдир.

Дастлабки сиёсий халқаро ташкилотларга 1919 йилда Миллатлар Лигасининг ташкил этилиши билан асос солинган эди. Янги жаҳон урушининг олдини олиш учун ташкил этилган Миллатлар Лигаси, афсуски муваффақиятсизликка учради.

Миллатлар Лигаси тажрибаси БМТнинг шаклланишига яқиндан ёрдам берди. Кўплаб экспертлар фикрича; БМТнинг ташкилий тузилмаси нисбатан мукаммал эди. Вақти келиб БМТнинг Низоми халқаро миқёсда тинчлик ва хавфсизликни сақлаш, геосиёсат соҳасида ҳамкорликни ривожлантиришнинг янада унумли қуролга айланди.

БМТ ва бошқа халқаро ташкилотлар фаолияти уларнинг ютуқ ва камчиликларини маълум даражада олдиндан белгилаб берган ўзига хос халқаро муҳитда кечди. 1945-1990 йилларда халқаро муносабатлар Ғарб ва Шарқ ўртасидаги «совуқ уруш» сиёсатининг устуворлиги шароитида, иккинчи томондан эса қолоқ ва қашшоқ Жануб ўртасида тобора авж олиб бораётган зиддият таъсирида шаклланди. Шуни таъкидлаш жоизки, халқаро ташкилотлар фаолияти доираси нисбатан чекланган тузилма саналади. Зеро, геосиёсий жараёнлар уларнинг фаолиятига таъсир кўрсатади. Шу боисдан ҳам ҳар қандай халқаро тузилма ушбу

жараёнларнинг аксигина ҳисобланади, холос. Нисбатан қисқа эволюцион йўлни босиб ўтган халқаро ташкилотлар ХХІ асрга умумжаҳон геосиёсий жараёнларнинг тўла ҳуқуқли иштирокчилари сифатида кириб келдилар.

БМТ фаолият кўрсата бошлаган йили унга аъзо бўлган давлатлар сони 51 тани ташкил этган бўлса, ҳозир 191 тага етди. 2002 йилда Швейцария ва Шарқий Тимор ташкилотнинг энг кенжа аъзоларига айланишди. Таъкидлаш жоизки, БМТга аъзо бўлиб кириш давлат мустақиллигининг эътироф этилишини англатувчи омиллардан бирига айланди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бутун инсониятни қийнаётган муаммоларга ечим излайдиган ўзинга хос марказдир. Бу борадаги фаолият БМТ ва унинг тизимидаги ўттиздан зиёд ташкилотнинг биргаликдаги ҳаракатлари асосида амалга оширилади. Жумладан, сўнги йилларда инсон ҳуқуқлари, аτροφ-муҳит муҳофазаси, ўта хавфли касалликларга қарши кураш, қашшоқликни тугатиш каби муаммолар мунтазам муҳофама қилинмоқда. БМТ муассасалари ҳаво йўларида фойдаланишнинг беҳатар ва самарали меъёр ва қоидаларини ишлаб чиқади, телекоммуникациялар ривожига қўмаклашади, истеъмолчилар ҳуқуқини ҳимоялайди. БМТ турли регионларда наркотик моддаларнинг тарқатилиши ва террорчиликка қарши уюштирилладиган халқаро операцияларнинг ташаббускоридир. Шунингдек, дунёнинг турли бурчакларида фаолият юритиб, қочқинларга ёрдам кўрсатади, миналардан тозалаш дастурларини бажаради, озиқ-овқат ишлаб чиқаришни кўпайтиришга қарашиб, ОИТСга қарши курашни мувофиқлаштиради.

Ўзбекистон ҳам 1992 йилнинг 2 мартидан эътиборан БМТ аъзосидир. Ватанимиз тарихи, халқимиз ҳаётида муҳим воқеа бўлган шу кундан бошлаб Ўзбекистон байроғи мазкур ташкилотнинг бош қароргоҳи узра ҳилшираб турибди.

✓ Ўзбекистон ва БМТ ўртасида кенг миқёсдаги ҳамкорлик алоқалари йўлга қўйилган. Бундай фаол ва илқ муносабатнинг шаклланишида БМТнинг Тошкентдаги ваколатхонаси муҳим роль ўйнамоқда. Айни пайтда, ушбу ваколатхона қошида ўнга яқин агентлик фаолият кўрсат

моқда. Уларнинг ҳар бири узоқ муддатта мўлжалланган ўз дастурларига эга. ✓

✓ ЮНЕСКОнинг Ўзбекистонда таълим, фан, маданият соҳаларида олиб бораётган ишлари жамоатчилик эътиборида турибди. Республикамиздаги бир неча олий ўқув юртлиларида ЮНЕСКОнинг кафедралари мавжуд. Уларнинг фаолияти миллий кадрларимизни тиклаш, тарихий обидалар, маданий ёдгорликларни асраб-авайлаш ва келажак авлодга етказишга қаратилган. Қадимий Самарқанд, Бухоро ва Хива шаҳарлари эса ЮНЕСКОнинг “Жаҳон маданий мероси дурдоналари” рўйхатиغا киритилган. ✓

Мамлакатимиздаги оналар ва болалар соғлиғини сақлашда ЮНИСЕФнинг ҳам сезиларли ўрни бор. Марказий Осиё халқларида, асосан, аёлларда кўп учрайдиган камқонлик, болалардаги полиомелит касалликларига айнан мана шу агентлик кўмағида олиб борилаётган тадбирлар туфайли барҳам берилмоқда.

Ўз навбатида, Ўзбекистон ҳам БМТга аъзолик билангина қаноатланиб қолаётгани йўқ. Қатор глобал муаммоларни ҳал этиш билан боғлиқ таклиф ва ташаббуслар халқаро ҳамжамият томонидан қизғин қўллаб-қувватлангани барчага маълум. Мамлакатимиз Президентининг БМТ Бош ассамблеясининг 48 ва 50-сессияларида сўзлаган нутқларида кўтарилган масалаларнинг ўта даражада аҳамиятли эканлиги дунё ҳамжамияти томонидан эътироф этилди.

Давлатимиз раҳбарининг минтақа хавфсизлиги, айниқса, Афғонистон муаммосини ҳал этишдаги таклиф ва ташаббуслари БМТ шафелигида “6+2” гуруҳининг ташкил этилишига асос бўлди. БМТнинг 1999 йил Тошкентда бўлиб ўтган йиғилишида эса Афғонистондаги ўзаро муҳолифчи томонлар илк бор бир стол атрофида тўпланишди. Мазкур йиғин якунида БМТ Бош ассамблеясида қабул қилинган “Афғонистондаги зиддиятни тинч йўл билан ҳал этилишининг асосий тамойиллари” тўғрисидаги Тошкент декларациясига узоқ муддатта мўлжалланган сиёсий хужжат мақомини берди.

Президент Ислам Каримовнинг БМТ “Мингйиллик сам-

мити" да сўзлаган нутқи халқаро ҳамжамият томонидан кизғи қўллаб-қувватланди. Зеро, унда долзарб миллий ва дунёвий муаммолар очиб берилиши билан бирга, яна янги ташаббуслар ўртага ташланди.

Юқорида тилга олинган мисоллардан кўриниб турибдики, Ўзбекистон ва БМТ ҳамкорлиги кенг миқёсда ривожланиб, тобора мустақамланиб бормоқда.

БМТ Бош ассамблеяси халқаро тизимда БМТ бажарётган вазифаларга нисбатан турли фикрлар мавжуд:

- БМТ қуроли тўқнашувларнинг олдини олиш ва халқаро можаро ва келишмовчиликларни тинч йўл билан ҳал этиш борасида ўз вазифаларини анчадан буён уддалаб келмоқда;

Ҳозирча БМТга муқобил ҳеч қандай ташкилот йўқ. Бошқача айтганда, минтақавий ташкилотлар алоҳида минтақалар манфаатини ифода этмоқдалар. Улар кўпинча мутлақо қарама-қарши бўлади, шу боисдан ҳам бутунжаҳон ташкилотисиз вужудга келадиган тўқнашувларни ҳал этишнинг умумий қонунлари ва йўлларини ишлаб чиқишнинг асло илжожи йўқ. Борди-ю, бирон ҳудудда инсон ҳуқуқларига таҳдид пайдо бўлса (геноцид ва қатагон), БМТ аъзолари ички тўқнашувга аралашиб ҳуқуқига эга бўлади. Шундай қилиб, БМТ фаолияти негизидаги мақсад ва вазифалар ҳаётий зарурият эканлиги ўз-ўзидан аён бўлади.

Ташкилот аъзоларининг тенглиги, улар томонидан зиммаларига олинган мажбуриятларни ҳалоллик билан адо этиш, зиддиятли масалаларни тинч йўл билан ҳал этиш, ҳар қандай давлатга қарши таҳдид қилиш ва куч ишлатмаслик БМТнинг энг муҳим принциплари ҳисобланади.

БМТ низомида ташкилот аъзолари учун тинчликсевар сиёсатга нисбатан таҳдиднинг олдини олиш, тажовузкорлик хуружини даф этиш учун «коллектив тарзда самарали чора-тадбирлар кўриши», шунингдек, халқаро миқёсдаги можароларни тинч йўл билан ҳал қилиш воситаларини ишга солиб, адолат ва халқаро ҳуқуқ принципларига риоя қилган ҳолда ҳал этиш кўзда тутилган. Халқаро муносабатларнинг ҳуқуқий асосда ривожланиши учун замин сифатида БМТ Низомида халқларнинг тенг ҳуқуқлилиги ва ўз тақдирини

Ўзи белгилаш принципи қайд этилган. Низомда яна тинчлик ва хавфсизликка таҳдид мавжуд бўлган ҳолда ва агар бошқа барча воситалар самара бермаган тақдирда БМТ кучлари томонидан мужбурий ҳарбий аралашув зарурати белгилаб қўйилган. Бироқ бу омиллар давлатнинг фақат ички ишларига тааллуқли бўлиб, на халқаро хавфсизликка, на мазкур давлатнинг тинч аҳолиси ҳаёти ва ҳуқуқларига таҳдид солувчи вазиятларга уларнинг даҳли йўқ.

Низомда мавжуд барча мажбуриятларни зиммасига оладиган ва Ташкилотнинг фикрига кўра, уларни бажарадиган барча тинчликпарвар давлатлар БМТга аъзо бўли оладилар. Бу мажбуриятлар тинч вақтда ҳам, низоли вазиятларда ҳам халқаро майдондаги давлатлар ўзаро ҳамкорлигининг ҳар қандай кўринишига даҳл этган ҳолда, муайян вазиятларда давлатларнинг феъл-атвор қоидаларига ҳам тааллуқли бўлади. БМТнинг олтига асосий органи мавжуд бўлиб, булар: Бош Ассамблея, Хавфсизлик Кенгаши, Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш, ОПЕК бўйича Кенгаш, Халқаро суд ва Котибиятдан иборат. Уларнинг ваколатлари, вазифалари ва фаолияти халқаро ташкилот ваколатига кирувчи барча масалаларни ўз ичига олади. БМТнинг келажаги унинг тизимини янада самаралироқ таъминлаш учун ёки халқаро сиёсий маданиятни ўрнатиш учун қандай чора-тадбирлар кўришига боғлиқ.

Халқаро ташкилотлар аҳамиятининг ошиши турли можароларни ҳал этиш, ҳарбий тўқнашувларнинг олдини олишда давлатлар учун муайян кафолатлар яратади. Халқаро ташкилотларнинг мавжудлиги, янгиларининг ташкил этилиши эса кенг имкониятлар эшигини очади, бутун инсониятни яқинлаштиради ва цивилизациянинг бундан-да тез суръатларда ривожланишига имкон яратади.

Ҳукуматлараро ташкилотлар ҳамкорлиги турли давлатлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни қарор тоштириш ва вужудда келаётган муаммоларни самарали ҳал этиш механизмларининг аҳамиятини янада теранроқ тушунишга ёрдам беради. Бу, ўз навбатида, давлатларнинг ички ва ташқи сиёсати яқинлашувига олиб келади.

Хавфсизликни таъминлашда Ўзбекистоннинг НАТО ва ЕХХТ билан ҳамкорлиги

Республикаимиз Президенти Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисида сўзлаган маърузасида «мустақилликка эришганимиздан бери ўтган тарихан қисқа давр ичида мамлакатимиз дунё ҳам-жамиятида ўзининг муносиб ўрни эгаллаганлигига»¹ алоҳида ургу берган эди. Бу, биринчи навбатда халқаро сиёсий майдонда олиб борилаётган ҳар томонлама пухта ишланган ташқи сиёсатимиз билан боғлиқдир.

Одатда, ҳар бир давлатнинг ташқи сиёсати янгилашиб даври билан боғлиқ радикал ўзгаришларни бошидан кечиради. Зотан, миллат тақдири учун муҳим манфаатларни таъминлаш кўп жиҳатдан ташқи сиёсат негизида ётган принципларга, унинг устувор йўналишлари нимадага асосланганлигига боғлиқ бўлади.

Давлатимиз раҳбари миллий хавфсизлигини таъминлашнинг бирдан бир йўли кўп томонлама прагматик ҳамкорлик сиёсатига амал қилишдан иборат, деб таъкидлаганди. Ўтган даврдаги ҳаётий тажрибаларимиз бу йўлнинг самарали эканлигини исботлади. Ҳамкорлик асосида хавфсизликни таъминлаш гоёси нечоғлик мураккаб бўлмасин унга оғишмай қатъият билан риоя этиш борасида бутун Ўзбекистон қўлаб давлатлар учун намуна бўлиши мумкин десак, муболаға бўлмайди.

Давлатимиз хавфсизликни таъминлаш борасида барча халқаро ва минтақавий ташкилотлар билан кўп томонлама ҳамкорлик қилишнинг афзалликларидан унумли фойдаланишга астойдил интилмоқда. Бу жиҳат унинг бутун дунё миқёсидаги сиёсий жараёнларга жиддий таъсир кўрсатишга қодир бўлган Шимолий Атлантика Шартномасини имзолаган давлатлар иттифоқи ҳамда Европа Хавфсизлик ва Ҳамкорлик ташкилотлари билан ўзаро тенгликка асосланган ҳамкорлик йўлини танлаганлигида яққол кўринмоқда.

Ҳамкорлик ришталари ўрнатиладиган шериклар кўр-кўрона эмас, балки ўзаро манфаатдорлик асосида танланиб, реал ва эҳтимолий шерикларнинг амалдаги стратегияси ва дунё

сиёсатига таъсир кўрсата олиш даражаси чуқур таҳлил этилди. Зотан, у ёки бу давлатнинг ташқи сиёсий фаолияти ва унинг устувор йўналишлари жамиятнинг барча қатлам вакиллари ва қолаверса, ҳар бир фуқаро томонидан мумкин қадар чуқур англаб етилкагина асос ва истикболга эга бўлади. Юртбошимизнинг бу борадаги саъй-ҳаракатлари ва ташаббусларига нисбатан бутун умумхалқ консенсусга келинди десак тўғри бўлади. Маълумки, ташқи сиёсатда хавфсизлик ва ҳамкорликни таъминлаш борасидаги амалга оширилаётган устувор вазифалар замон талабларига мос келар экан, ижтимоий-тарихий тараққиётда муайян силжишларни юзага келтириши аниқ. Шунга асосланиб, Президентимиз Қўшма Мажлисда 2005 йил ва ундан кейинги даврларда янги ўзгаришлар рўй бериши ва ундан максимал натижа кутилаётганлигини илтироқчилар ва халқимизга яна бир эслатдилар. Президентимиз Европа йўналиши бундан кейин ҳам асосий йўл бўлиб қолишини инобатта олиб, «Европа Хавфсизлик ва Ҳамкорлик ташкилоти, Европа Иттифоқи ва НАТО каби тузулмалар билан юртимизда демократик ва бозор ислохотларини чуқурлаштириш, мамлакатимизда ва умуман минтақада хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш борасида ҳамкорликни мустаҳкамлашдан манфаатдор»² эълонимизга алоҳида урғу берди.

Масалани чуқур ва атрофлича идрок қилиш учун ушбу минтақанинг бутунги ҳолатига муносабат билдиришдан бошласак. Мустақилликнинг биринчи кунларидан эътиборан давлатимиз миллий манфаатлари стратегияси ва тизимида «Трансатлантика Иттифоқи» давлатлари муҳим ўринни эгаллашди. Стратегик устуворлик сифатида бу йўналиш бундан кейин ҳам ташқи сиёсий ва иқтисодий фаолият ҳамда хавфсизликни таъминлашда асосий аҳамият касб этаверади.

Ушбу суперминтақага йўналтирилган сиёсатимизда глобал жараёнлар билан бир қаторда, у ерда жойлашган мамлакатларга хос бўлган муҳим хусусий жиҳатларни инобатга олиш бутун, ва айниқса, келажакда муҳим натижалар келтиради. Масалан, бошқа минтақавий ёки минтақалар аро тизимлар яхлитликлардан тубдан фарқ қилиб,

“Трансатлантика Иттифоқи” аъзолари: а) ташқи ва ички сиёсатлари йўналишларини мувофиқлаштириш; б) умумий хавфсизликни таъминлашда қатъий келишувга эришиш; в) умумий манфаатларига зид бўлган можароларга нисбатан бир хил ечимга келиш сингари ҳозирча энг мураккаб муаммолар борасида сиёсий консенсусга эришишлар, десак асосли бўлади.

✓ Европада ривожланган давлатлар ўртасида шакллانган янги ва алоҳида ўзаро муносабатлар, шунингдек, ташқи сиёсий фаолият ва умумий хавфсизлик бўйича ўзаро бурч ва мажбуриятга нисбатан жиддий муносабат Ўзбекистонга улар билан алоқаларни мустақкамлаши учун имкониятлар кўламини оширади. Бу ерда биз барча мамлакатларга “Трансатлантика Иттифоқи”нинг сиёсий, иқтисодий ва қолаверса, маданий-мафкуравий таъсири, бошқача қилиб айтиш жоиз бўлса, унинг таъсир кучининг деярли умумсайёразийлик касб этиб турганлигини эътиборга олаётимиз. ✓

Табиийки, у бу марра осонлик билан қўлга киритилган эмас. Айнан XXI асрга келиб, улар ҳамкорликнинг тарихий, этник-миллий, маданий, цивилизацион асосларини аниқлаш, бугун инсониятга хавф солиб турган таҳдидларнинг олдини олиш борасида манфаатлар муштарақлиги, умумийлигини сарҳисоб қилиш борасида зарур куч-қудрат, интеллектуал ва сиёсий-маданий салоҳиятга эга эканлигини исботлашди. Улкан маконда мавжуд геомаданий, геотарихий, геоиқтисодий ҳамда геосиёсий яхлитлик қулайликлар, шарт-шароитлар ва имкониятлардан максимал ва маърифий фойдаланиш борасида минтақа давлатлари бошқалардан кўра, анча илгарилаб кетишди дейиш учун асос етарли. Асрлар давомида шаклланган чуқур ботиний яхлитликдан самарали фойдаланиш, ўз навбатида, сиёсий ва иқтисодий ҳамжўхатлик учун шарт-шароит ярата олди. Брамиздан анча илгари яшаган Геродотдек алломага ҳам сароб бўлиб кўринган Европа юқоридаги ўзгаришлар орқали дунёнинг энг бадавлат ва анча осойишта маконига айланди.

Бугунги босқичда Европани қандайдир маданий-маъ-

навий, ҳам психологик яхлитлик сифатида эътироф этиш билан бирга, уни сиёсий яхлитлик деб тан олишга ҳам барча асослар етарли. Европа умумий жишаштирувчи гояга айланди. Шу боис, ушбу минтақа давлатларига хос бўлган, жумладан, «миллий манфаатлар», «манфаатлар баланси», «давлат суверенитети» ва «туташ манфаатлар» сингари сиёсий-ҳуқуқий тушунча ва принципларнинг янги талқин қилиниши Ер куррасидаги бошқа минтақа ҳамда давлатлар учун ҳам ибратлидир.

Дунёнинг турли минтақаларида тобора авжга чиқаётган ҳудудий чегара моjarолари, бирига нисбатан иккинчиси-нинг ҳакамликка интилиши ва бир-бирини қавлаштириш амалиёти билан боғлиқ салбий жараёнлардан чиқиб, Трансатлантика тизимини қиёсан олиб қарайдиган бўлсак, унинг ХХІ асрга қаратилган маърифий ва демократик жараёнлар мақомига айланаётганлигини тан олмастикнинг илҳами йўқ.

Албатта, кўқорида келтирилган улкан жараёнлар билан бирга, минтақа давлатларининг ўзаро муносабатларида ҳам муаммолар йўқ деб айтиб бўлмайди.

Биринчи навбатда, бу аъзо давлатларнинг суверенитети, у ёки бу масалага ёндашувда миллий манфаатлар устуворлигидан келиб чиқиб мажбурияти, шериклик доирасида уларнинг тенг ҳуқуқлилиги ва бир-бирига меъёр даражасида таъсир қилишнинг ҳуқуқий ва маънавий тамойилларига риоя қилиш билан боғлиқ қийинчиликларга бориб тақалади. Фикрнинг исботи учун НАТОга аъзо давлатларда Ироқ муаммосининг ечимига нисбатан консенсуснинг йўқлигини айтиш мумкин. Аммо тизим сифатида унда «тизимни заифлаштирувчи» жараёнларга нисбатан «тизимни барқарорлаштирувчи» тенденциялар яққол устувор эканлигини бугун ҳеч ким инкор этолмайди.

Хусусан, Европа, НАТО ҳақида сўз юритар эканмиз, унинг ўтмиши билан боғлиқ муаммога дуч келамиз. Шундай экан, бугун минтақадаги барча етакчи давлатлар ва миллатлар, шунингдек зиёлилар ўз тарихига танқидий ёндашган ҳолда бу йўлда жиддий сабоқлар чиқараётганлиги, керак бўлса хавфсизлик кафолати бўлиши НАТО

ҳам кескин ўзгариши зарурлигини англаб етишаётганликларини четда қолдириб бўлмайди. Масалан, бир жиҳат: НАТО, шубҳасиз, улкан ҳарбий-сиёсий машина. Аммо бу унинг ҳарбий салоҳияти бирорта бир минтақага, жумладан, Хитой ёки Россияга қарши қаратилганлигини билдирмайди. Ва бу борада жиддий ташвишга ўрин йўқ. Аксинча, эндиликда, унинг тинчлик ўрнатиш борасидаги тажрибаси ҳатто Европадан анча узоқ минтақаларда, жумладан, Афғонистонда ҳам асқотмоқда. Бир пайтлар ўзаро бири-бирини тийиш ва кейинчалик, «ўз масъулият зонаси» да тартиб ўрнатишга йўналтирилган Шимолий Атлантика Альянсининг диққат-эътиборини бутун бошқа вазифалар, жумладан, дунё хавфсизлигига ҳисса қўшиш ўзига кўпроқ тортмоқда. Ташкилотнинг кўпчилик масъуллари уни тубдан бошқа йўналиш касб этиши, аниқроғи, минтақавий ҳарбий-сиёсий ташкилотдан вақти келиб, сиёсий хавфсизлик ва ҳамкорлик воситасига айланиши зарурлиги ҳақида тақлиф, тавсияларни ўртага ташлашмоқда.

Шу нуқтаи назардан олиб қаралса, масаланинг эътиборга молик бир жиҳати кўзга ташланади. Яъни, НАТОнинг бағрида мустаҳкамланаётган демократик жараёнларни синчковлик билан кузатаётган Европа давлатларининг баъзилари унга аъзо бўлиш шарт эмас, яъни бирорта аъзо давлат орқали ёки иккитомонлама келишув йўли билан унинг стратегиясига таъсир қилиш мумкинлигини эътироф этишмоқда.

Миллий хавфсизликка нисбатан тасаввурлар, стратегиялар ва баҳолар ўзгариши жараёни НАТОни четлаб ўтаётгани йўқ. Жумладан, унинг кўпчиликини бефарқ қолдирмаётган — «Шарққа томон кенгайиши» стратегияси. Маълумки, аъзо давлатларнинг сони бир неча йилдан ~~сўн~~ 26-30 тага етиши ташкилотнинг олий сиёсий доираларида кун тартибига киритилган. Демак, бу ерда фақатгина сиёсий вақт ёхуд муддат омилидан бошқа бирон бир жиддий тўсиқ йўқ. Лекин, бу масалада ҳам икки хил қараш шаклланмоқда: баъзилар географик кенгайиш НАТО сиёсий таъсирининг беқиёс оқибати сабаб бўлади ёки кенг геосиёсий

таъсир майдонини яратади, деган фикрда бўлсалар, сиёсатчилар гуруҳи классик геосиёсат устунларидан келиб чиқиб, НАТОнинг меъёрдан ошиқ (яъни Атлантикадан Хитой чегараларигача) кенгайиши «худудни бошқариш чизигидан ташқарига чиқиш» ва ундан сўнг «заифлашиш сари кетиш» феноменини келтириб чиқаради, деган фикрдалар. Лекин ҳар икки ёндашув масалага нуқта қўймайди. Зеро, бу — мутахассисларнинг субъектив фикри. Бироқ хавфсизлик мустақкамлиги нуқтаи назаридан келиб чиқадиган бўлсак, сиёсий худуднинг ҳаддан зиёд кенгайиши унинг, яъни хавфсизлик маконининг «тарқоқлашиши»га сабабчи бўлганлигини эслатишга тўғри келади. Россиялик йирик мутахассис, МГИМО профессори А.Пушков НАТО ҳамда ЕИнинг тобора кенгайишини назарда тутган ҳолда «Европа Иттифоқига келадиган бўлсак, унчалик ҳам ривожланмаган Шарқий Европа давлатларини ўз таркибига қабул қилиб, ҳаддан зиёд ўзини кийиниб қўйди», деган фикрни билдирган эди. Шу маънода Марказий Осиёда сиёсий барқарорликни таъминлаш йўлида илтимол фаолият олиб бораётган ташкилотларнинг географик қамрови жаҳонда ўйлаш ҳам муҳим. Демократизм, хавфсизликни таъминлаш кўшариантли, мураккаб жараён. Шу муносабат билан Австралиянинг йирик сиёсий арбоби, бугунги кунда Ўзаро ҳамжиҳатлик Кенгаши деб аталган халқаро нуқумат гуруҳининг раҳбарларидан бири Малькольм Фрейзернинг фикрини келтириш ўринли: «Европа кенгайган сари у ердаги давлатлар сиёсатининг тобора индивидуализация бориши ва натижада муҳим муаммоларга нисбатан ҳамма учун бирдек маъқул сиёсатни ишлаб чиқиш қийинлашяётганлигини кузатамиз». Бу хил қарашларда қандайдир мантикий асос бор. Лекин ушбу жараёнларстихияли ривожланишида давом этса, унда НАТО эмас, ҳар қандай бошқа ҳарбий-сиёсий ташкилот ҳам жаҳондаги умумий хавфсизликка путур етказиши турган гап.

Мустақиллик давридаги ташқи сиёсатимизда Европа Хавфсизлик ва ҳамкорлик Ташкилотининг бой тажрибаси, имкониятларидан фойдаланишга ҳам алоҳида аҳамият берилди. Зеро, биполярлик даврида икки хил сиёсий лагерь-

нинг ўзаро кураши оқибатларидан энг кўп машаққат чеккан минтақа бўлиши Европанинг ҳамкорлик ва хавфсизлик маконига айланишида ушбу ташкилотларнинг бугунги кунда хизмати улкан ҳисобланади. Халқаро ташкилотлар орасида биринчилардан бўлиб ЕХХТ хавфсизлик учун ҳамкорлик концессиясини стратегик сиёсат даражасига кўтарди.

Маълумки, минтақада умумий хавфсизликни таъминлаш борасидаги бир қатор бошқа ташкилотлар ҳам фаолият олиб бормоқдаки, улар самарали ҳамкорлик учун ҳар бири ўз сиёсий-ҳуқуқий маконини ахтариши лозим.

Ўзбекистон ушбу ташкилотлар билан кўп томонлама самарали ҳамкорлик қилиш зарурлигига ҳар доим алоҳида урғу бериб келган.

Халқаро молиявий ва иқтисодий тузилмалар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов жаҳон иқтисодиётидаги тараққиёт тенденцияларини диққат билан кузатиб борар экан, жаҳон иқтисодиёти даражасидаги интеграциялашув жараёнларида фаол иштирок этиш бағоят муҳимлигини доимо таъкидлайди.

Ҳозирги кунда биз миллий манфаатларимизни эътиборга олиб мамлакатимиз хавфсизлигини таъминлашга йўналтирилган ташқи сиёсатнинг устувор йўналишларини белгилашимиз зарур. Ўрта ва узоқ истиқболда амалга оширилиши зарур бўлган ташқи иқтисодий вазифалар ҳам айнан ана шу нуқтаи назардан белгиланиши керак. Ташқи сиёсатимиздаги энг муҳим йўналиш Марказий Осиё минтақасида тинчлик ва барқарорликни сақлаб қолиш ва ушбу минтақани хавфсизлик ҳудудига айлантиришдан иборат.

Ўзбекистон барқарор, собитқадам ва самарали иқтисодий сиёсати халқаро иқтисодий уюшмалар доирасидаги ҳамкорликни ривожлантиришга интилиш туфайли жаҳон ҳамжамиятининг ишончини қозонди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов таъкидлаганидек, “Халқаро валюта фонди, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, Ислон тараққиёт банки ва бошқа йирик, нуфузли халқаро молия ва иқтисодиёт тузилмалари ҳамда ташкилотлари билан ҳамкорлик келгусида ҳам ташқи сиёсатимизнинг устувор йўналишларидан бўлиб қолаверади”³. Мазкур ташкилотларнинг Ўзбекистонда амалга оширилаётган янгиланиш жараёнида ва мамлакат иқтисодий ислоҳотида тугган ўрни беқиёсдир.

Ўзбекистон Республикасининг Жаҳон банки билан ҳамкорлиги

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси 1992 йил сентябрдан бошлаб Жаҳон банкининг тўла ҳуқуқли аъзосига айланди. 1992 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикасининг «Халқаро валюта фонди, Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки, Халқаро тараққиёт ассоциацияси, Халқаро молиявий корпорация, Инвестициялар кафолатлари бўйича кўп томонлама агентликка Ўзбекистон Республикасининг аъзоллиги тўғрисида»ги Қонуни амал қила бошлади.

Жаҳон банкининг 2002-2004 йилларда Ўзбекистон билан ҳамкорлик қилиш стратегиясида ҳамкорликнинг қуйидаги асосий йўналишлари белгилаб берилди: валюта ва савдо тартибини эркинлаштириш соҳасида ислоҳотларни амалга ошириш учун таҳлилий, сиёсий ва институционал негизларни тайёрлашга кўмаклашиш, шу жумладан, макроиқтисодий ва структуравий сиёсат, корпоратив бошқарув тизимини такомиллаштириш, давлат молия тизимининг очиқлигини ошириш бўйича тегишли чора-тадбирлар; хусусий сармоядорлар учун янада мақбул инвестицион муҳитни яратишга кўмаклашиш; муниципал инфратузилма тараққиёти ва коммунал хизмат тизимининг ишини такомиллаштириш, мамлакатнинг кенгайтирилган дренаж ва ирригация инфратузилмаси сақланишига кўмаклашиш ва унинг самарадорлигини яхшилаш.

Ўзбекистон Республикасининг Халқаро Молиявий Корпорация (ХМК) билан ҳамкорлиги

Ўзбекистон Республикаси 1993 йилнинг октябрь ойидан бошлаб Халқаро Молиявий Корпорация аъзосидир.

ХМК саноат, қишлоқ хўжалиги ва маиший хизматнинг барча тармоқларидаги лойиҳаларни молиялаштиради. Хусусий инвесторлар ва кредиторлар иштирокини таъминлаш учун ХМК ўзининг молиялаш (судалар ва сарможда иштирок этиш) умумий суммасини ҳар бир лойиҳа учун умумий смета харажатларининг 25 фоиз миқдоридан чеклайди.

ХМКнинг Ўзбекистондаги фаолияти турли соҳалардаги йўналишларни, шу жумладан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ХМК томонидан молиялаш ҳажмларини янада кўпайтиришни, тижорат банкларини хусусийлаштиришни, шунингдек, модернизациялаш ва хусусийлаштириш схемаси бўйича энг йирик ишлаб чиқариш корхоналари бўйича инвестиция лойиҳаларида иштирок этишни, турizm инфратузилмасини ривожлантириш (Хива шаҳрида халқаро меҳмонхона мажмуасини қуриш)ни, Тошкент шаҳридаги аэропорт инфратузилмасини ривожлантириш (Тошкент шаҳри аэропортида 150 ўринли халқаро миқёсдаги меҳмонхона қурилиши)ни, тўқимачилик соҳасидаги ҳамкорликнинг ривожлантирилишини ўз ичига олади.

Ўзбекистон Республикасининг Халқаро валюта фонди (ХВФ) билан ҳамкорлиги

Ўзбекистон Республикаси 1992 йил 21 сентябрда Халқаро валюта фондига аъзо бўлиб кирди.

Молиявий ёрдамдан ташқари ХВФ банк тизимига оид қонунларни, статистик ҳисоб-китоб ва ҳисобот тизимини такомиллаштириш, бюджет таснифи ва тўлов тизимини ривожлантириш масалалари бўйича техникавий ёрдам кўрсатади. Етақчи иқтисодий вазирликлар ва идораларнинг ходимлари ХВФнинг молиявий кўмагида таълим олишади.

Иқтисодий ислоҳотларни янада чуқурлаштириш бўйича Ўзбекистон ҳукумати томонидан амалга оширилган чора-тадбирлар 2002-2003 йиллар мобайнида Фонд билан ҳамкорликни жадаллаштириш имконини яратди.

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати 2002 йилда ХВФ билан биргаликда иқтисодий ва молиявий сиёсат масалаларига бағишланган меморандум чиқарди. Унда республика иқтисодиётини келгусида ислоҳ этиш, шу жумладан, валюта бозорини эркинлаштириш масалалари бўйича муайян чора-тадбирлар мажмуи кўзда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати ва Марказий банки ХВФ миссияси билан биргаликда 2003 йил июнь ойида «Жорий халқаро операциялар бўйича миллий валютанинг конвертацияланишини таъминлашга доир ҳаракатлар режаси»ни ишлаб чиқди. Мазкур режада 2003 йил охирига қадар сўмнинг конвертацияланишини таъминлаш ва ХВФ Битими моддаларининг VIII банди мажбуриятлари Ўзбекистон томонидан қабул қилиниши кўзда тутилган эди.

Фонд раҳбарияти ҳукуматнинг валюта бозорини тўла эркинлаштириш тўғрисидаги қарорини юқори баҳолаганлигини ва Ўзбекистонга зарур ёрдам кўрсатишга тайёрлигини баён этганлигини таъкидлаб ўтиш зарур. 2003 йил октябрь ойида жаноб де Врайер бошчилигидаги ХВФ вакиллариининг қилган таширифи чоғида кўзда тутилган барча чора-тадбирлар муддатидан аввал бажарилгани эътироф этилди. Натижада Ўзбекистоннинг қонуни ва валютани тартибга солиш тизими ҳозирги вақтда ХВФ Битими моддаларининг VIII моддаси талабларига тўла жавоб бермоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Европа тикланиш ва тараққиёт банки (ЕТҒБ) билан ҳамкорлиги

Ўзбекистон давлат мустақиллигини қўлла қиритан дастлабки кунларданок етакчи халқаро иқтисодий ташкилотлар билан биргаликда турли дастурлар ва лойиҳаларни амалга ошириш масалаларига алоҳида эътибор қаратмоқ-

да. Европа тикланиш ва тараққиёт банки (ЕТБ) билан ҳамкорлик - бунинг ёрқин далилидир.

1992 йил 30 апрелда Ўзбекистон ЕТБга аъзо бўлди. 1993 йилдан бошлаб ЕТБ Ўзбекистон Республикасида дастлабки лойиҳани амалга ошира бошлади.

ЕТБ Директорлар Кенгаши 1994 йил 10 январда Ўзбекистон Республикаси учун банк томонидан молиялаштирилмаган инвестиция лойиҳаларига нисбатан салбий гаров (negative pledge) шартларини бекор қилиш тўғрисида қарор қабул қилди.

Махсус ишланган стратегиясига мувофиқ ЕТБ Ўзбекистонда ўзи учун қуйидаги фаолият йўналишларни устувор деб белгилади:

□ кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш;

□ молиявий муассасаларни мустаҳкамлаш;

□ банкка оид бўлмаган молия муассасалари тараққиётини қўллаб-қувватлаш;

□ бозор инфратузилмасини ривожлантириш.

Ўзбекистон Республикасининг Осиё тараққиёт банки (ОТБ) билан ҳамкорлиги

✓ 1995 йил 29 июндан бошлаб Ўзбекистон Республикаси ОТБнинг тўла ҳуқуқли аъзосига айланди. Иқтисодийнинг турли тармоқларида лойиҳаларни амалга ошириш учун кредитлар, инвестициялар ва техникавий ёрдам бериш сингари йўналишларда Ўзбекистон Осиё тараққиёт банки билан ҳам ҳамкорликни қўлга қўйди. ✓

1996 йилдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси билан ОТБ бир қанча лойиҳа битимларини имзолади. Мазкур битимлар Республика ҳукумати томонидан қабул қилинган инвестиция дастурига мувофиқ саноатнинг муайян тармоқларида янги корхоналарни яратиш, мавжудларини таъмирлашга, шунингдек, кичик ва ўрта бизнесни ҳамда қўшма ҳўжалигини ривожлантиришга қаратилгандир. Ушбу лойиҳаларнинг амалга оширилиши таркибий исло-

ҳотларни ўтказишга ва энг муҳими, хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга кўмаклашди.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси билан ОТБ ўртасидаги ўзаро манфаатли муносабатлар изчил ривожланиб бораётти. Шу маънода, транспорт инфратузилмаси, қишлоқ хўжалиги, олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими, коммунал хўжалик, шунингдек, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасидаги кўшма лойиҳалар амалга оширилмоқда.

2003 йилнинг ўзидагина Ўзбекистон Республикаси билан ОТБ ўртасида олий таълим, микромолиялаш, энергетика инфратузилмасини такомиллаштиришга йўналтирилган лойиҳаларни амалга ошириш учун тўртта қарз битими имзоланди.

2003 йилда Ўзбекистон Республикаси ҳукумати ОТБ билан 2004-2005 йилларда ҳамкорлик қилишнинг уч йиллик дастурини келишиб олди. Дастурда оғалик ва боғалик муҳофазаси, ичимлик суви таъминоти, хусусийлаштириш жараёни бошланиши олдидан корхоналарни қўллаб-қувватлаш, корпоратив бошқарувни такомиллаштириш, энергетиканинг ишлаб чиқариш қувватларини ривожлантириш, ерларнинг мелiorатив ҳолатини яхшилаш соҳаларидаги кўшма лойиҳаларнинг амалга оширилиши кўзда тутилган.

Ўзбекистонда ОТБ молиялаш стратегиясининг асосий йўналишлари:

- қишлоқ хўжалиги соҳаси;
- транспорт (темир йўл ва автомобиль) соҳаси;
- таълим соҳаси;
- молия ва банк соҳаси (янги йўналиш);
- ижтимоий соҳа (янги йўналиш);
- микромолиялаш;
- энергетика инфратузилмаси.

Ўзбекистон Республикасининг Ислom тараққиёт банки (ИТБ) билан ҳамкорлиги

2003 йил май ойида Ўзбекистон делегацияси Ислom тараққиёт банкининг Жидда шаҳридаги (Саудия Арабистони) қароргоҳига ташриф буюрди. Ташрифдан мақсад - ўзаро

ҳамкорлик йўналишларини ишлаб чиқиш учун банк фаолиятини ва таклиф этилаётган хизматларни ўрганишдан иборат эди.

2003 йил июнь ойида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов Эрон Ислон Республикасига расмий ташриф буюрди. Ушбу ташриф доирасида Ислон тараққиёт банки Президенти, доктор Аҳмад Муҳаммад Али билан учрашув бўлиб ўтди. Учрашувда Ўзбекистон Республикасининг ИТБга аъзо бўлиб кириши масаласи муҳокама қилинди.

2003 йил 27 августда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси “Ўзбекистон Республикасининг ИТБ аъзолигига кириши тўғрисида” қарор қабул қилди.

2003 йил 29 сентябрдан 2 октябрга қадар Тошкент шаҳрида ИТБ Президенти, халқаро молиявий муассасалар ва ИТБга аъзо бўлган мамлакатлар савдо-саноат доираларининг вакиллари, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси вазирликлари ва идораларининг раҳбарлари иштирокида ИТБнинг инвестиция конференцияси ўтказилди.

2004-2005 йилларда қуйидаги олтига лойиҳани амалга ошириш кўзда тутилган:

□ 50 та коллеж учун лаборатория ускуналарини харид қилиш лойиҳаси;

□ Темир йўл бекати ва кўприкни таъмирлаш лойиҳаси;

□ Ўзмиллиббанк учун кредит йўналиши;

□ Иситиш ва сув таъминоти тизимини тиклаш лойиҳаси (1);

□ Халқнинг молияланишини бошқаришга доир ислохотлар лойиҳаси;

□ Иситиш ва сув таъминоти тизимини тиклаш лойиҳаси (2).

Фикримизга яқун ясаб, шуни таъкидлаш жоизки, халқаро молиявий муассасалар билан ҳамкорликни ривожлантириш Ўзбекистонга мамлакатнинг ташқи ва ички иқтисодий сиёсатини қайта тузиш, молиявий ёрдамга муҳтож бўлган хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, қўшимча солиқ имтиёзлари ва афзалликларини берил, Халқаро

молия корпорацияси, Жаҳон банки, Осие тараққиёт банки сингари халқаро молиявий муассасалар ёрдамида микрокредитлаш тизимини кенгайтириш имконини беради.

Халқаро молиявий ташкилотлар ўз инвестициялари ва кредитлари воситасида иқтисодиёт тармоқларини таркибий жиҳатдан янгилаш ва ислоҳ этишда, хусусийлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш ва хусусий шўъбани ривожлантиришда амалий ёрдам кўрсатмоқдалар. Бу эса жамиятимизда янги синф - тадбиркорлар синфини қарор тоштиришда муҳим аҳамиятга эга.

Улар билан ҳамкорликдаги ана шундай қатъий йўналиш Ўзбекистон демократик ва бозор ислохотларини жадаллаштириш ва чуқурлаштириш, фуқаролик муассасаларини ривожлантириш ва мустақамлаш бўйича ўз олди-га қўйган энг муҳим жорий ва стратегик вазифаларга тўла даражада мос бўлиши керак.

Ўзбекистоннинг МДХ ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлигини ривожлантириш йўллари

Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти, Марказий Осие Ҳамкорлиги Ташкилоти, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлигимиз минтақада хавфсизлик, тинчлик ва барқарор ривожланишнинг таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Ислом КАРИМОВ

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги — ушбу минтақавий ташкилот собиқ СССРнинг айрим республикалари томонидан тузилган эди. Уни таъсис этувчи ҳужжатлар 1991 йил 8 декабрда Минскда Белорусия, Россия ва Украина томонидан имзоланган Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигини тузиш тўғрисидаги битим, 1991 йил 21 декабрда (Болтиқ Бўйи республикалари ва Грузиядан ташқари) 11 та

собик Иттифоқ республикалари томонидан Олма Отада имзоланган Битимга Баён ва 1991 йил 21 декабрда имзоланган Олма Ота Декларациялари ҳисобланади. 1993 йил 22 январда Минскда бўлиб ўтган Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлат бошлиқлари Кенгашида (Арманистон, Белоруссия, Қозоғистон, Қирғизистон, Россия, Тожикистон ва Ўзбекистон номидан) Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигининг Низоми қабул қилинди. Ҳамдўстликнинг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

1. Сиёсий, иқтисодий, экологик, инсонпарварлик, маданий ва бошқа соҳаларда ҳамкорликни амалга ошириш;

2. Умумий иқтисодий мақонни яратиб;

3. Умуминсоний тамойиллар, Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилотининг меъёрлари асосида инсоннинг асосий ҳуқуқ ҳамда эркинликларини таъминлаш;

4. Аъзо давлатларнинг халқаро тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш ҳамда қуролсизланишга йўналтирилган ҳамкорликларини амалга ошириш;

5. Аъзо давлатларнинг ҳамдўстлик ҳудудида эркин юришлари ва мулоқотларини таъминлаш;

6. Ҳуқуқий муносабатларнинг бошқа соҳаларида ўзаро ёрдам ва ҳамкорликни йўлга қўйиб;

7. Хар қандай низо ва тортишувларни тинч йўллар билан ҳал этиш.

Ўзбекистоннинг Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигидаги иштирокчини белгиловчи ҳолатлар:

1. Янги мустақил республикалар илгари ягона давлатнинг таркибий қисмлари эди. Улар ҳам ҳудудий, ҳам сиёсий, ҳам ташкилий жиҳатдан бир бутун эдилар. Қўп йиллар мобайнида улар ўртасида таркиб топган муносабатлар ва алоқаларнинг кескин узилиши республиканинг ўзидагина эмас, шу билан бирга, халқаро майдонда ҳам вазиятнинг чигаллашишига олиб келган бўлур эди.

2. Республика иқтисодиёти ягона транспорт ва энергетика тизимига эга бўлган собик умумиттифоқ иқтисодий мақони доирасида шаклланди ва ривожланди. У бошқа минтақалар билан хўжалик алоқаларининг чамбарчас ту-

гуни орқали боғланган бўлиб, улар юзасидан ўзаро ҳисоб-китоблар рубль маконида амалга оширилмоқда. Бу муносабатларни жаҳон хўжалик алоқалари билан боғламай, узиб қўйиб (шундай алоқаларни ўрнатиш учун узоқ вақт талаб этилади) ишлаб чиқариш ҳажмларининг пасайиб кетишига, иқтисодий аҳволнинг ёмонлашувига, ижтимоий муаммоларнинг кескинлашувига олиб келиши мумкин ва ҳозирдаёқ шунга олиб келмоқда.

3. Барча мустақил республикаларда, хусусан, Ўзбекистонда ҳам собиқ Иттифоқ қўламида яқин қариндош-уруғчилик алоқаларига эга бўлган кўп миллатли аҳоли яшайди. Ҳамдўстлик доирасида чегараларнинг очиқлигини, аҳолининг бир жойдан иккинчи жойга бориши ва ахборот узатиш эркинлигини сақлаб қолиш республикада фуқаролар ҳамда миллатларaro тотувликни таъминлаш шарт, ижтимоий-сиёсий барқарорликнинг муҳим омилли бўлиб хизмат қилади.

Бш мустақил давлатлар ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий муносабатларда ҳали етарлича обрў-эътиборга эга эмаслар. Уларнинг халқаро мақомини мустаҳкамлаш учун эса вақт зарур. МДХга аъзолик хорижий давлатлар билан ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатишни заррача ҳам чекламай, дигломатаия соҳасидаги фаоллигимизга салмоқли ҳисса қўшишимиз аниқ.

Кейинги вақтларда Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда. Мазкур ташкилот 1996 йилда беш давлат: Россия, Хитой, Қозғистон, Қирғизистон ва Тожикистон томонидан ташкил этилган бўлиб, унинг фаолияти умумий чегара ҳудудларида ўзаро ҳарбий ишончни мустаҳкамлаш масалаларига қаратилиб «Шанхай бешлиги» деб номланарди.

Марказий Осиё кучли минтақа, у ўз ички ресурсларига ва потенциалига таянган ҳолда сиёсат юритмоқда. Ўзбекистоннинг географик ва тарихий вазифаси интеграция жараёнида таппаббускор бўлишдир. Мазкур ташкилот аъзоларининг катта иқтисодий ва сиёсий потенциалга эга бўлган ҳолда фақатгина чегара масалаларида ҳамкорлик қилиш-

лари истиқбол режаларига тўғри келмас эди. Ўз ўрнида давр ҳам айнан ҳозирги кун манфаатлари йўлида эмас, келажакни кўзлаган ҳолда иш юритиш афзаллигини кўрсатди. 1998 йилги Алмати ва 1999 йилги Бишкек учрашувларида гиёҳванд моддалар контрабандасига қарши кураш, уюшган жиноятчилик муаммолари, иқтисодий соҳада стратегик ҳамкорлик ва Буюк Ипак йўлини тиклаш муҳим масалалар эканлигини кўпчилик тан олди. Эндиликда, Шанхай бешлиги фақатгина чегара масалалари билан чекланиб қолмаслиги аниқ бўлиб қолди. Юқорида келтирилган бир қатор муаммоларнинг ҳудудимизда бевосита, минтақавий хавфсизлик масалалари билан боғлиқлиги маълум бўлди. Умуман, «бешлик» давлатларини тапшишга солган муаммоларни Ўзбекистонсиз ҳал этиш ўта мураккаб вазифа эканлиги аниқланди. Бунинг натижасида, 2000 йилнинг июль ойида Душанбеда бўлиб ўтган «бешлик»нинг навбатдаги учрашувида Ўзбекистон кузатувчи сифатида қатнашди. Учрашувда муҳокама қилинган масалалар ва муаммолар барча давлатларнинг манфаатларига мос тушиши яққол намён бўлди. Асосий эътибор минтақавий хавфсизлик масалаларига, халқаро терроризмга қарши курашиш, диний ва сиёсий экстремизм, сепаратизмнинг олдини олиш, шунингдек, наркобизнес, қонунга ҳилоф равишда қурол-яроқ сотиш каби муаммоларга қаратилди. Ушбу таҳдидларнинг аксарияти ҳозир ҳам, асосан, жанубда - Афғонистонда яққол кўришиб турибди. Ташкилотда Ўзбекистоннинг қатнашиши унинг номини ўзгаришига олиб келди ва у «Шанхай форуми» деб атала бошлади.

Ўзбекистонни «Шанхай бешлиги»га кузатувчи сифатида қўшилишини барча давлатлар қўллаб-қувватладилар, Россия Президенти В.Путин эса буни алоҳида воқеа деб таъкидлади. Унинг фикрича, минтақа муаммоларини Ўзбекистонсиз ҳал этиб бўлмайди. Илгирокчилар терроризмни глобал хавф эканлигини ҳисобга олган ҳолда Ўзбекистоннинг 1999 йил ноябрь ойида бўлиб ўтган ЕХХТнинг Истамбул учрашувида БМТ структуралари қошида терроризмга қарши курашиш халқаро марказини тузиш ташаббусини

қўллаб-қувватладилар. Ўзбекистоннинг мазкур ташаббусини, нафақат, «Шанхай форуми» (кейинчалик Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти), балки Европанинг бир қатор давлатлари, жумладан, Германия ҳам тўла-тўқис қўллаб-қувватламоқда.

✓ Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти (Қозоғистон, Қирғизистон, Хитой, Россия, Тожикистон ва Ўзбекистон) тўла шаклланиб бўлди ҳамда ўз фаолиятини кундан-кунга ривожлантириб бормоқда. Москва саммитидан сўнг (2003 йил май) ўтган давр ичида бир қатор тадбирлар амалга оширилди. Жорий йилнинг бошидан эътиборан Пекинда ШХТ Котибияти, Тошкентда эса доимий фаолият юритувчи орган - Минтақавий аксилтеррор тузилмаси ишляпти. Хурли хил муаммоларни ҳал этиш бўйича кўп томонлама ҳаракатлар мувофиқлашмоқда. ШХТнинг халқаро обрўси тобора ошиб бораёпти. Бошқача айтганда, қисқа вақт ичида ташкилотнинг оёққа туриш жараёни тугалланди. Энди олдинда янада масъулиятли ва мураккаб, яъни, кўзга яққол ташланиб турган, аниқ натижаларга йўналтирилган салоҳиятли, тўлақонли яратувчанлик босқичи турибди.

Иккинчи энг муҳим масала — Ўзбекистон бу жараёнларда ниҳоятда фаол иштирок этди. Айнан Ўзбекистоннинг ташаббуси билан 2004 йилнинг 4 июнь куни Тошкентда ташкилотга аъзо давлатлар Хавфсизлик кенгашлари котибларининг илк учрашуви бўлиб ўтди. ШХТга аъзо давлатлар Хавфсизлик кенгашлари котибларининг учрашуви бўйича Регламент қабул қилиниши мазкур учрашувнинг якуний натижаларидан бири бўлди. Шундай қилиб, ШХТ тузилмасида хавфсизлик соҳасида ҳамкорлик қилиш бўйича доимий фаолият юритадиган мутлақо янги мувофиқлаштирувчи-маслаҳатлашувчи механизм яратилмоқда.

2004 йил Тошкент шаҳрида олти давлат раҳбарларининг учрашуви ШХТнинг институционал ташкилот сифатида барпо этилиш даврига якун ясади. Давлатлар ўртасида ШХТ Хартиясига қайд этилган барча йўналишлар бўйича кенг кўламли ҳамкорликни ривожлантириш ва ўзаро узвий амалий ҳаракатларни кучайтириш даври бошланаёпти. Бошқача

ча айтганда, Тошкент Саммити ШХТ фаолиятида муҳим аҳамиятга эга бўлади. Айтиш лозимки, Марказий Осиё ва унга чегарадош давлатларда хавфсизлик ва барқарорлик гарови - бу мамлакатларда босқичма-босқич иқтисодий ривожланишни таъминлаш, аҳолининг турмуш тарзидаги биринчи навбатда зарур бўлган талабларини қондиришдир.

Бунда ШХТнинг иқтисодий интеграциялашувини жадал суръатда амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади. Тошкентда 2004 йилнинг 28 май куни Ўзбекистоннинг ташаббуси билан олти давлат Иқтисодиёт ва Савдо вазирларининг учрашуви бўлиб ўтди. Улар 2003 йилнинг сентябрида ҳукуматлар раҳбарлари томонидан тасдиқланган, ШХТ доирасида кўптомонлама савдо-иқтисодий ҳамкорлик дастурини амалга ошириш бўйича тадбирлар режасининг лойиҳасини кўриб чиқдилар. Ушбу режа бўйича ишларни ШХТга аъзо давлатлар ҳукуматлари кенгашининг жорий йилнинг кузида бўлиб ўтадиган мажлисига қадар тутатиш кўзда тутилган. Шу билан бирга, савдо-иқтисодий ҳамкорликнинг замонавий шакллари янги қилиш, давлатлар ўртасида товар айланмасини кўпайтириш, меъёрий-ҳуқуқий базаларни уйғунлаштириш, технология, хизмат, пул маблағлари ва маҳсулотларнинг эркин ҳаракат қилиши учун босқичма-босқич қулай шароит яратиш каби тизимли қадамларни қўйиш режалаштирилмоқда. Президентлар томонидан умуман, ШХТ ва унинг минтақавий аксил-террор тузилмасига тааллуқли бир қанча ҳужжатлар кўриб чиқилиб, тасдиқланди.

Саммитнинг якуний сиёсий ҳужжати — Тошкент декларациясида давлат раҳбарлари ташкилотга аъзо мамлакатларнинг келгусидаги ҳамкорлигини жадал ривожлантириш, сиёсий, иқтисодий, янги таҳдидларга қарши кураш, инсонпарварлик масалалари бўйича аниқ вазифалар белгилаб олинди.

ШХТ Тошкент саммитида Афғонистон етакчиси ва Мўғулистон делегацияси ҳам қатнашиши муҳим аҳамиятга эга бўлди. Бу ҳам ШХТнинг дунё миқёсидаги халқаро обрўси ва таъсири ўсаётганлигидан гувоҳлик бериб туриб-

ди. ШХТ фаолиятида бошқа давлатларнинг кузатувчи сифатида иштирок этиши учун имконият ва шартномавий-ҳуқуқий база мавжуд.

ШХТга аъзо давлатлар етакчилари Афғонистон раҳбарияти билан келажақда барчани хавотирга солаётган қатор муаммоларни муҳокама қилишди.

Шанхай Ҳамкорлик Ташкилотининг ўта зарурлиги транспорт коммуникацияларини тиклаш борасида ҳам жуда муҳим. Қадимги Буюк Ипак йўли ҳам айнан шу давлатларнинг ҳудудидан ўтган.

Ўзбекистон Республикаси ўз мустақиллигини эълон қилган кундан бошлаб бутун Марказий Осиё минтақасида интеграциялашув жараёнларини ривожлантиришга қаратилган изчил сиёсатни амалга оширмоқда. Шу билан бирга, таъкидлаш лозимки, Ўзбекистоннинг ушбу таппаббуслари оддий таппаббус эмас, балки ҳозирги замон талабларини чуқур амаллаган ҳолда мамлакат раҳбарияти ва аввало, Президент Ислам Каримовнинг ирода ва интилишлари ифодасидир. Бу саъй-ҳаракатлар Марказий Осиё халқларининг узвий тарихий ришталарига асосланган кўптомоналама ҳамкорлик ва шерикликнинг кенг сиёсий платформа-сини яратишга қаратилган.

Ўзбекистоннинг минтақавий интеграциялашув йўлидаги изчил ва фаол қадамлари хусусида қатор далиллар шаҳодат беради. 1993 йилнинг июнь ойидаёқ Ўзбекистон билан Қозғистон ўртасида “1994-2000 йилларда иқтисодий интеграциялашувни чуқурлаштириш чоралари тўғрисида” шартнома имзоланган эди. Интеграциялашув жараёнлари учун зарур шарт-шароитларни яратин мақсадида икки мамлакат 1994 йилнинг январида “Ягона иқтисодий макон барпо этиш тўғрисида”ги шартномага имзо чекди ва кейинроқ Қирғизистон Республикаси унга қўшилди. Уша йилнинг 30 апрелида Ўзбекистон таппаббуси билан Қўлшон Ота шаҳрида “Ягона иқтисодий макон барпо этиш тўғрисида”ги уч томонлама шартнома имзоланди. Кейинчалик - 1999 йил мартида мазкур шартномага Тожикистон Республикаси қўшилди.

Ушта йилнинг иолида ушбу мамлакатлардан ташкил тошган Марказий Осиё минтақавий уюшмасининг «Марказий Осиё иқтисодий ҳамжамияти» (МОИХ) номи билан тасдиқланиши минтақавий интеграциялашувни кенгайтириш йўлидаги навбатдаги қадам бўлди.

✓Ўзбекистон Президенти Ислоом Каримов МОИХга аъзо давлат раҳбарларининг 2000 йилнинг иониди Душанб-да бўлиб ўтган кенгашида Марказий Осиё минтақавий ҳамкорлигини янада чуқурлаштириш учун қўшимча чоралар кўриш ва минтақавий кўптомонлама ҳамкорлик тузилмалари фаолиятини такомиллаштириш ташаббусини илгари сурди. Ушбу ташаббусни мантқиқий давом эттириб, мамлакатимиз раҳбари 2001 йилнинг 28 декабрида Тошкентда бўлиб ўтган Марказий Осиё давлатлари саммитида МОИХ фаолияти доирасини кенгайтириш ва уни «Марказий Осиё ҳамкорлик ташкилоти» (МОХТ)га айлантириш таклифини ўртага ташлади. Мазкур таклиф бир овоздан қўллаб-қувватланди ва учрашувнинг якуний ҳужжати — «Тошкент баёноти»да қайд этилди. ✓

МОИХнинг МОХТга ўзгартирилишининг муҳим натижаларидан бири — бу ташкилотда фақат иқтисодий масалалар билан чекланиб қолмай, Марказий Осиёда долзарб аҳамият касб этаётган муаммолар, жумладан, минтақавий хавфсизликни таъминлаш, Афғонистонни қайта тиклаш ҳамда гуманитар соҳасидаги ҳамкорлик каби мавзулар юзасидан очиқ сиёсий мулоқотлар ўтказилмоқда. Минтақанинг ажралмас қисми бўлган Афғонистонда ҳамжиҳатликда иш олиб бориш учун мустақкам асос яратилди.

Айтиш жоизки, МОХТ фаолияти ўзининг демократия ва хурфикрликлик тамойилларига асослангани, жўшқин интеграциялашув ҳамда мослашувчан табиати билан ажралиб туради.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоом Каримовнинг МОХТ раиси этиб сайланиши ташкилот фаолиятини сезиларли даражада жадаллаштирди. Хусусан, бир йилдан кўпроқ вақт мобайнида ташкилотга аъзо давлатлар раҳбарлари Алмати, Оқтау, Душанбе, Остана ҳамда Тошкент шаҳарларида олти маротаба учрашдилар.

Аъзо мамлакатларнинг парламентлараро алоқаларининг жадаллашуви минтақада тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш йўлида ҳамкорликнинг янги қирраларини кашф этиш, давлатлараро муносабатларни чуқурлаштириш, МОХТ доирасида интеграциялашув жараёнининг ривожланиши ҳамда истиқболи муҳимдир.

Шу маънода, Ўзбекистон ташаббуси билан 2002 йилнинг ноябрь ойида МОХТга аъзо мамлакатлар парламентлари вакиллариининг Тошкентда бўлиб ўтган учрашуви давомида парламентлараро ҳамкорлик институтини жорий этиш, аъзо мамлакатлар парламент вакиллариининг кенгашини тузиш хусусидаги қарорининг қабул қилиниши катта аҳамиятга эга бўлди.

Мамлакатимизнинг МОХТга раислик қилини билан бирга, Ўзбекистон зиммасига юкланган масъулиятни ҳис этган ҳолда, ҳукуматимиз томонидан ташкилот фаолиятини жадаллаштиришга қаратилган қатор ишлар амалга оширилди. Хусусан, 2002 йилнинг август ойида Тошкентда МОХТга аъзо мамлакатлар ҳуқуқни муҳофаза қилиш ҳамда хавфсизлик хизматлари раҳбарларининг диний экстремизм ва фанатизм экспанциясининг олдини олиш борасида ҳамкорликни ривожлантиришга қаратилган кенгаши бўлиб ўтди.

Мамлакатимиз ташаббуси билан МОХТ доирасида аъзо мамлакатларнинг иқтисодий доиралари ҳамкорлиги сезиларли даражада фаоллашди.

2002 йилнинг ноябрь ойида Тошкентда, 2003 йилнинг июль ойида Қирғизистоннинг Ўш шаҳрида МОХТга аъзо давлатларнинг тадбиркор ҳамда ишбилармон доираларининг бизнес анжумани бўлиб ўтди.

Учрашув чоғида иқтисодий ҳамкорликнинг аҳволи ҳамда истиқболлари, кўпма лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва ҳаётга тадбиқ этиш, корхоналар ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш, Марказий Осиё мамлакатлари иқтисодиётига чет эл сармояларини жалб қилиш масалалари муҳокама этилди.

Айтиш жоизки, бўлиб ўтган бизнес анжуманлар мин-

тақамиз мамлакатлари ҳамда халқлари ўртасидаги ўзаро муносабатлар тарихининг янги саҳифасини очиб берди.

Анжуманлардан аён бўлдики, тадбиркор ва ишбилармон доиралари вакиллари миқтақада ўзаро иқтисодий ҳамкорликни йўлга қўйиш ҳамда қўшма лойиҳаларни амалга оширишга катта қизиқиш билан қарадилар.

Тадбирлар давомида МОХТ доирасидаги интеграция жараёнига иқтисодиётнинг муҳим тармоқлари киритилиши ўзаро манфаатли ҳамкорлик асосларини мустаҳкамлаш воситаси бўлиб хизмат қилиши эътироф этилди.

МОХТ ташкил топган вақтдан буён халқларимиз ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва янги ривожланиш, қўш томонлама ҳамкорлик механизми ва воситаларини шакллантириш борасида муҳим қадамлар ташланди.

Айни пайтда, давлатимиз раҳбари таъкидлаб ўтганидек, ушбу жараён интеграцияни секциялаштиришга олиб келадиган навбатдаги бюрократик тузилмаларни барпо этиш эмас, балки қўш томонлама ҳамкорликни ривожлантириш ҳамда халқларимизнинг тарихий қон-қариндошлик रिпталарига асосланган кенг сиёсий мақоннинг яратилиши сифатида тушунилмоғи даркор.

Муҳими, мамлакатимизнинг МОХТ доирасидаги ташаббуслари жаҳоннинг илғор сиёсий ҳамда молиявий ташкилотлари, хусусан, Осиё тараққиёт банки, Европа Тилланиш ва тараққиёт банки, Жаҳон банки, Ислон тараққиёт банки ҳамда БМТ тараққиёт дастури томонидан қўллаб-қувватланди.

Мазкур ташкилот вакиллари дастурий ҳужжатларни тайёрлашда ўз маслаҳатлари билан ёрдам беришга тайёр эканликларини, Марказий Осиёдаги сув-энергетика захиралари, транспорт савдоси соҳаларида олиб борган ўз тадқиқотлари натижалари билан ўртоқлашишларини билдиришди.

Нуфузли халқаро молиявий ташкилот - ЕТТБ ўзининг 2003 йил май ойида Тошкентда бўлиб ўтган директорлар кенгашининг йиллик йиғилишида Марказий Осиё миқтақасидаги интеграция жараёнларини қўллаб-қувватлади.

Шу ўринда, минтақавий интеграциянинг янада фаол тараққий этиши учун тўсқинлик қилаётган баъзи салбий ҳолатларга ҳам тўхталиб ўтиш ўринли бўлади. Жумладан, кўзга ташланадиган нарсаси шуки, минтақа давлатларининг баъзи раҳбарлари интеграция жараёнларини ривожлантиришга қаратилган турли ташаббусларни илгари суришмоқда, аммо ўз сўзларини иш билан тасдиқлашга унчалик шошилмаяптилар ва ҳақиқий интеграция жараёнининг оқими билан умуман алоқадор бўлмаган хомхаёл таклифлардан нарига ўтишмаяпти.

МДХ давлат раҳбарлари иштирокида ўтган сўнги саммит ҳам шуни кўрсатдики, гарчи баъзи давлат раҳбарлари интеграция тараққиётининг келажаги ҳақида оғзаки фикр билдиришса-да, иш жараёнида минтақанинг муаммоларини унутиб қўйишмоқда. Антиинтеграция билан ўралашиб қолаётганликлари туфайли ташкилотнинг ички интеграцияси ва Марказий Осиё минтақаси билан боғлиқ аҳвол аянчли ҳолатга ташлаб қўйилмоқда.

Интеграция ҳақида сўз юритганда, бу жараёнда иштирок этаётган давлатлар учун кенг имконият берилишини ҳам эътиборда тутиш керак. Аниқроқ қилиб айтсак, халқаро ҳужжатлар ва қонун ҳужжатларини тайёрлашда, жумладан, солиқ тўлаш, божхона йиғимлари, транзит ҳаракати сингари масалаларда зийрак ва одил ёндашув зарур.

Энг аввало, аъзо давлатларнинг ўзаро яқинлиги, банддларвоз сўзлардан ҳақиқий очик ҳамкорликка ўтиш йўлидаги интилишлари ташкилотни ҳаракатга келтирувчи ва унинг самарадорлигини белгиловчи асосий куч бўлмоғи даркор. Бу эса минтақадаги интеграциялашув жараёнларини халқларимиз манфаати йўлида ривожлантиришга хизмат қилади.

МОХТ каби жиддий ва муҳим ташкилот бўлган ЕТТБнинг келажаги ҳақида гапирганда, шуни унутмаслик керакки, фақат банддларвоз ташвиқотлар билан амалий иш ўрнини босиш ва интеграциянинг янги босқичларига кўтарилиш мумкин эмас.

Шунингдек, интеграция сиёсатбозликка асосланган шахсий нафсониятни қондириш учун эмас, балки, аввало, халқларнинг ўзаро яқинлашуви, ижтимоий ўзгаришлар, иқтисодий ислоҳотлар ва минтақавий ҳамкорлик тараққиёти учун хизмат қилиши керак. Буларнинг барчаси минтақа халқларининг жаҳондаги глобал жараёнлар иштирокчисига айланишига ва ҳаётий кундалик муаммоларини ўзлари ҳал қилишларига имкон яратади.